

עונג שבת: אתגר והזדמנות

ישעיהו נח

יג אם-תשיב משבת רגלך, עשות חפצך ביום קדשי; וקראת לשבת ענג, לקדוש יהוה מכבד, וכבדתו מעשות דרכיך, ממצוא חפצך ודבר דבר. יד אז, תתענג על-יהוה, והרכבתיך, על-במותי (במתי) ארץ; והאכלתיך, נחלת יעקב אביך--כי פי יהוה, דבר.

בבלי שבת קיג עא משנת "מקפילן את הכלים" עד קיג עב "בקידושא דבי שמשי"
בבלי שבת קיח עא - קיח עב

א. מהו עונג?

שינה

1. טור אורח חיים הלכות שבת סימן רצ

ויכין להרבות בפירות ומגדים כל היום כדי להשלים מנין ק' ברכות שחסרים בתפלת י"ח ואם רגיל בשינת הצהרים אל יבטלה כי עונג הוא לו ואחר השינה קובעין מדרש כדאיתא במדרש אמרה תורה לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע כשיכנסו ישראל לארץ זה רץ לכרמו וזה רץ לשדה ואני מה תהא עלי אמר לה יש לי זוג שאני מזווג לך ושבת שמו שהם בטלים ממלאכתם ויכולין לעסוק בך ע"כ צריך שיקבעו מדרש להודיע לעם את חוקי האלהים ואת תורותיו ואסור לקבוע סעודה בזמן בית המדרש

עצב

2. בית יוסף אורח חיים רפח

דאית' בהגדה שמצאו תלמידי ר"ע שהיה בוכה בשבת ואמר זהו עונג לי

לא לאכול

3. שו"ת הרשב"א חלק ה סימן ג

שאלה מי שאכל הרבה ואין נפשו יפה עליו לאכול סעודה שלישית אי פטור או לא, תשובה מי שאינו יכול לעשות סעודה ג' אם יכול לאכול כביצה ואינו מצטער יאכל ויקיים ג' סעודות. ואם כשיאכל כביצה מצטער הימנה פטור. שלא תיקנו חכמים ג' סעודות בשבת אלא לכבוד שבת ולענגו. וכיון דמצטער אין לו עונג ופטור

ב. תלמוד תורה ועונג

4. פסיקתא רבתי (איש שלום) פסקא כג - י' הדברות פ' תליתאה

[ר' ברכיה בשם] ר' חייא (בי רבא) [בר אבא] לא ניתנה השבת אלא לתענוג, רבי חגי בשם רבי שמואל בר נחמן לא ניתנה השבת אלא לתלמוד תורה, ולא פליגי, (מאן) [מה] דאמר רבי ברכיה בשם רבי חייא בר אבא לתענוג, אלו תלמידי חכמים שהם יגיעים בתורה כל ימות השבת ובשבת הם באים ומענגים, (מן) מה דאמר רבי חגי בשם רבי שמואל בר נחמן לתלמוד תורה, אילו הפועלים שהם עסוקים במלאכתן של ימות השבת ובשבת הם באים ומתעסקים בתורה. רבי יהושע דסכנים בשם רבי לוי כל שהוא מתענג בשבת שואל והקדוש ברוך הוא נותן לו משאלותיו, מאי טעמא, והתענג על ה' ויתן לך משאלות לברך

5. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף סח עמוד ב

דתינא, רבי אליעזר אומר: אין לו לאדם ביום טוב אלא או אוכל ושותה או יושב ושונה. רבי יהושע אומר: חלקו, חציו לאכילה ושתיה וחציו לבית המדרש. ואמר רבי יוחנן: ושניהם מקרא אחד דרשו, כתוב אחד אומר עצרת לה' אלהיך, וכתוב אחד אומר עצרת תהיה לכם. רבי אליעזר סבר: או כולו לה' או כולו לכם. ורבי יהושע סבר: חלקו, חציו לה' וחציו לכם. (עב"ם סימן) אמר רבי אלעזר: הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם. מאי טעמא - יום שניתנה בו תורה הוא. אמר רבה: הכל מודים בשבת דבעינן נמי לכם. מאי טעמא - וקראת לשבת ענג.

6. בית הבחירה למאירי שבת קיח:

ובירושלמי אמרו במה מענגו מר אמר רבי חייא ולא פליגי כאן בתלמיד כאן בבעל הבית ופירשו בה רבותי שהתלמיד מענגו בתלמוד תורה ובעל הבית בשינה. ואני אומר הפך הדברים שהתלמיד ששונה כל ימי השבוע מקיים בשבת עונג שינה שלא יהא שכלו לואה יותר מדאי אבל בעל הבית שמתעסק כל ימות החול בעסקיו ראוי לו להתעסק מעט בשבת בתלמוד תורה דרך עונג. והוא שראיתי שם לא ניתנו ימים טובים ושבתות אלא לעסוק בהם בדברי תורה על ידי שהוא טריח בחול ואין לו פנאי ניתנו לו ימים טובים ושבתות לעסוק בהם בדברי תורה. ואף במדרש מתן תורה ראיתי בסוף פרשתא

תליתאה ר' יוחנן בשם ר' יוסה לא ניתנה שבת אלא לתענוג ר' חגאי בשם ר' שמואל לא ניתנה שבת אלא לתלמוד תורה ולא פליגין מאן דמר לתענוג אלו תלמידי חכמים שיגיעים בתורה כל ימי השבוע ובשבת מתענגים מאן דמר לתלמוד תורה אלו הפועלים שעוסקים במלאכתן כל ימות השבוע ובשבת באים ומתענגים בתלמוד תורה:

7. תלמוד בבלי גיטין לח:

אמר רבה, בהני תלת מילי נחתי בעלי בתים מנכסיהון: ... ודקבעי סעודתייהו בשבתא בעידן בי מדרשא,

8. רש"י גיטין לח:

בעידן בי מדרשא - כשהחכם דורש דרשות לרבים בשבת והם יושבין בסעודה והיה להם להקדים או לאחר.

ג. דיבור ועונג

רש"י ותוס' קיג עב - דבר דבר

9. תלמוד ירושלמי שבת פרק טו ה"ג

... אמר רבי אבהו שבת לה' שבות כה' מה הקדוש ברוך הוא שבת ממאמר אף את שבות ממאמר... אמר רבי חנינא מדוחק התיירו לשאול שלום בשבת. אמר רבי חייב בר בא רבי שמעון בן יוחי כד הוה חמי לאימיה משתעיא סגין הוה אמר לה אימא שובתא היא

10. ויקרא רבה לד:טז

וְדַבֵּר דְּבַר, אִמְיָה דְּרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאי, כְּדִ הֲוֹת מְשַׁתְּעִיא מוֹתֵר מְלִין בְּשַׁבְּתָא הֲוֵה אָמַר לָהּ שַׁבְּתָא הִיא וְהֲוֹת שְׁתַּקָּא.

11. תרומת הדשן סימן סא

שאלה: מה שנוהגים רוב בני אדם אף המדקדקים במעשיהם, להתאסף ביום השבת לאחר יציאת בהכ"נ, ולספר שמועות מעיני מלכים ושרים וערך המלחמות וכה"ג, יש חשש איסור בדבר או לאו? תשובה: יראה דצריך לדקדק בדבר, דהתוס' וכן האשירי כתבו בפ' אלו קשרים, דאסור להרבות בשיחה בטילה בשבת כדמוכח בעובדא דאימא דרשב"י... הא קמן להדיא דאסור להרבות דברים כמו בחול, וכש"כ יותר מבחול. אמנם אם אותם בני אדם מתענגים בכך, כשמדברים ומספרים שמועות מהמלכים ושרים ומלחמותיהם וכה"ג, כדרך הרבה בני אדם שמתאווים לכך, נראה דודאי שרי. דכה"ג כ' בסמ"ק דבחורים המתענגים במרוצתם ובקפיצותם, מותר; וכן לראות כל דבר שמתענגים בו לראות ע"כ. הא חזינן דאע"ג דדרשו חכמים וכבדתו מעשות דרכיך, שלא יהא הלוכך של שבת כהלוכך של חול, פי' שלא ירוץ ויקפוץ, ואעפ"כ אם עושה להתענג ולאות נפשו שרי. ה"ה לענין שיחה יתירה, דנפקא לן נמי מההיא קרא ממצא חפצך ודבר דבר, כמו שפירשו התוספות והאשירי דלעיל. אמנם ראיתי הרבה פעמים, שמקצת מאותם בני אדם המתאספים לספר שמועות הללו, אינם מתענגים בריבוי שמועות הללו, אלא שעושים כן לרצון חבריהם הנאספים עמהן. כה"ג נראה דיש חשש איסור לאותן שאין מתענגים.

12. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שז סעיף א

ודבר דבר (ישעיה נח, יג): שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול; הלכך אסור לומר: דבר פלוני אעשה למחר או סחורה פלונית אקנה למחר, ואפילו בשיחת דברים בטלים אסור להרבות. הגה: וב"א שסיפור שמועות ודברי חדושים הוא עונג להם, מותר לספרם בשבת כמו בחול; אבל מי שאינו מתענג, אסור לאומרם כדי שיתענג בהם חבירו (ת"ה סי' ס"א).

13. ט"ז אורח חיים סימן שז ס"ק א

ונר' כוונתו דאותן המספרים אין להם חשק כלל לספר רק שמתכונים למלאות רצון חביריהם בזה יש חשש איסור אבל אם מתכונים שיהיה להם עונג מזה אין חשש דבזה יש גם לו עונג במה שמתענג חבירו מותר כנ"ל חילוק נכון

14. משנה ברורה אורח חיים הלכות שבת סימן שז סעיף א

(ג) עונג להם - ואסור לספר בשבת איזה דבר שמצטער בו:

15. רמב"ם הלכות שבת פרק ל

הלכה א

ארבעה דברים נאמרו בשבת שנים מן התורה ושנים מדברי סופרים והן מפורשין על ידי הנביאים, שבתורה זכור ושומר, ושנתפרשו על ידי הנביאים כבוד ועונג שנאמר +ישעיהו נ"ח+ וקראת לשבת עונג ולקדוש ה' מכובד.

הלכה ב

איזהו כבוד זה שאמרו חכמים שמצוה על אדם לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין בערב שבת מפני כבוד השבת א ומתעטף בציצית ויושב בכובד ראש מיחל להקבלת פני השבת כמו שהוא יוצא לקראת המלך, וחכמים הראשונים היו מקבצין תלמידיהן בערב שבת ומתעטפים ואומרים בואו ונצא לקראת שבת המלך.

הלכה ג

ומכבוד השבת שילבש כסות נקיה, ולא יהיה מלבוש החול כמלבוש השבת, ואם אין לו להחליף משלשל טליתו כדי שלא יהא מלבושו כמלבוש החול, ועזרא תיקן שיהו העם מכבסים בחמישי מפני כבוד השבת.

...

הלכה ה

מסדר אדם שולחנו בערב שבת ואף על פי שאינו צריך אלא לכזית, וכן מסדר שולחנו במוצאי שבת ואף על פי שאינו צריך אלא לכזית, כדי לכבדו בכניסתו וביציאתו, וצריך לתקן ביתו מבעוד יום מפני כבוד השבת, ויהיה נר דלוק ושולחן ערוך ומטה מוצעת שכל אלו לכבוד שבת הן.

הלכה ו

אף על פי שיהיה אדם חשוב ביותר ואין דרכו ליקח דברים מן השוק ולא להתעסק במלאכות שבבית חייב לעשות דברים שהן לצורך השבת בגופו שזה הוא כבודו,

הלכה ז

איזה הוא עונג זה שאמרו חכמים שצריך לתקן תבשיל שמן ביותר ומשקה מבושם לשבת

הלכה ח

מי שהיה ענוג ועשיר והרי כל ימיו כשבת צריך לשנות מאכל שבת ממאכל החול, ואם אי אפשר לשנות משנה זמן האכילה אם היה רגיל להקדים מאחר ואם היה רגיל לאחר מקדים.

הלכה י

אכילת בשר ושתית יין בשבת עונג הוא לה, והוא שהיתה ידו משגת, ואסור לקבוע סעודה על היין בשבת ובימים טובים י בשעת בית המדרש, אלא כך היה מנהג הצדיקים הראשונים מתפלל אדם בשבת שחרית ומוסף בבית הכנסת ויבוא לביתו ויסעוד סעודה שניה וילך לבית המדרש יקרא וישמע עד המנחה ויתפלל מנחה ואחר כך יקבע סעודה שלישית על היין ויאכל וישתה עד כ מוצאי שבת.

הלכה יד

תשמיש המטה מעונג שבת הוא, לפיכך עונת תלמידי חכמים הבריאים מלילי שבת ללילי שבת,

הלכה טו

השבת ועבודה זרה כל אחת משתיהן שקולה כנגד שאר כל מצות התורה, והשבת היא האות שבין הקדוש ברוך הוא ובינינו לעולם, לפיכך כל העובר על שאר המצות הרי הוא בכלל רשעי ישראל, אבל מחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעובד עבודה זרה ושניהם כגוים לכל דבריהם. לפיכך משבח הנביא ואומר +ישעיהו נ"ו+ אשרי אנוש יעשה זאת וכן אדם יחזיק בה שומר שבת מחללו וגו', וכל השומר את השבת כהלכתה ומענגה כפי כחו כבר מפורש בקבלה שכרו בעולם הזה יתר על השכר הצפון לעולם הבא, שנאמר +ישעיהו נ"ח+ אז תתענג על ה' והרכבתך על במותי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר. בריך רחמנא דסייען.

מכאן ולהבא לא היתה השבת חסרה כלום. אף הוא ובני ביתו לא היו חסרים כלום. בשביל ששמר שבת אחת מעוני, זכה לשמור שבתות הרבה מעושר.

כנגד אותם שקובעים ישיבות של שחוק וקלות ראש

מעשה באשה אחת שבכל שבת ושבת אחר שהתפללה ואחר שקראה בפרשת השבוע היתה יושבת יחידה בביתה וטווה, כדי שלא תהא יושבת עם שכנותיה מתוך דברים בטלים ולשון הרע ורכילות.

פעם אחת היה משה רבינו מטייל לו בשבת. הגיע לעירה של אותה אשה. ראה בית אחד שהשכינה שרויה עליו. נכנס ומצא אשה יושבת וטווה.

אמר לה, בתי אי את יודעת ששבת היום?

אמרה לו, יודעת אני ששבת היום.

אמר לה, אי את יודעת ששבת אסור במלאכה?

אמרה, יודעת אני ששבת אסור במלאכה.

אמר לה, אם כן למה את טווה?

אמרה היא, ומה היה לי לעשות בשעה זו?

אמר לה, היה לך להתפלל ולקרוא בצאינה וראינה.

אמרה לו, כבר סיימתי את תפילתי וכבר קריתי בפרשת השבוע.

אמר לה, אם כן שבי עם שכנותיך ואל תחללי את השבת.

עמדה והניחה את מלאכתה והלכה אצל חברותיה.

לשבת אחרת ראה משה רבינו שנסתלקה שכינה מאותו הבית. נכנס ומצא אותה אשה יושבת עם שכנותיה ועוסקת עמהן בשיחה. ומה שיחתן, פלונית עשתה לה בגד של חמישים זהובים, פלונית לקח לה בעלה מחרוזת של מרגליות, בן פלוני נתן עיניו בבת פלוני, בת פלוני נתנה עיניה בבן פלוני. וכך היו משיחות שיחות בטלות ולשון הרע ורכילות. כיון שראה משה כן אמר לה, בתי חזרי למעשיך ואל תתעסקי בדברי שטות.

לפיכך יהא אדם זהיר הרבה שלא לעסוק בדברים בטלים בשבת.

כשנאמרו הדברים לפני החכמים אמרו, לא שבת היה אלא ראש חודש היה, שראש חודש מותר בעשיית מלאכה, אלא שנשים אינן עושות בו מלאכה, כמו שמצינו בפרקי רבי אליעזר, לפי שלא רצו נשים ליתן נזמיהן לבעליהן במעשה העגל, לכך נתן להן הקדוש ברוך הוא שכרן בעולם הזה שהן משמרות ראש חודש. ומה שכר הוא נותן להן לעולם הבא, שהן עתידות

להתחדש בראשי חדשים. מכאן בין לדברי אלו ובין לדברי אלו צריך אדם ליזהר הרבה שלא לקבוע שום ישיבה של שחוק וקלות ראש. ולמה ניתנו לנשים ראשי חדשים ולא שאר המועדים, כתב הטור בשם אחיו הרב ר' יהודה, שהמועדים נתקנו כנגד האבות. פסח כנגד אברהם, כמו שכתוב לושי ועשי עוגות ופסח היה. שבועות כנגד יצחק, ששופר של מתן תורה מאילו של יצחק היה. סוכות כנגד יעקב, כמו שנאמר ולמקנהו עשה סוכות, וי"ב ראשי חדשים כנגד י"ב שבטים. וכשחטאו האנשים בעגל ניטלו מהם וניתנו לנשיהם שלא היו באותו חטא.